

**POETS WITH THE PEN NAME PİRÎ AND
DERVISH İSA PİRÎ**

PİRÎ Mahlaslı Şairler ve Derviş İsa PİRÎ

Hikmet Feridun GÜVEN¹

Abstract

When the first sources of poet biographies are examined, it is seen that the information given about some poets is inadequate and some of the information is wrong. The same inadequacies and inaccuracies continued in the later biographical works. In this article, Piri pen name poets are studied. Starting from the first source, all sources were reviewed and compared with each other. More than two hundred mecmuas (manuscript books) were collected and poems written in Piri pen name were identified. With the help of these poems, the deficiencies in poet biographies were tried to be eliminated and mistakes were corrected. In the biographical sources there are six poets who were recorded with PİRÎ name or pen name. These poets are PİRÎ Mehmed Paşa, Ramazanzâde PİRÎ Paşa, PİR Ahmed Efendi, PİR Mehmed Efendi, İsmail PİR Efendi and Derviş İsa PİRÎ. PİR Mehmed Paşa: He was a statesman who had risen up to the grand vizier. In his poems, he used the pen name Remzî in addition to PİRÎ. Ramazanzade PİRÎ Paşa: He served as the governor of a sanjak and governor in various provinces. In his poems he used the pen name Riyâzî. PİR Ahmed Efendi: He was known as PİR Reis. He worked as a professor and kadi (Islamic judge). He was known as a wise man. Sources say that there is a poetic translation into Turkish. There is no example from his poems. PİR Mehmed Efendi: He was a professor and a kadi. Mehmed Efendi, who praised his poetry in sources, was also known as a master calligrapher. İsmail PİR Efendi: He was from Istanbul. He was a clerk. Specified as a poet. There is no example from his poems. Dervish İsa PİRÎ: Referred as Derviş PİRÎ and PİRÎ Dede. He lived in the vicinity of Damascus and Aleppo. Known as a mevlevi poet. He was a poet whose poems were admired. Since many of his poems have been published in mecmuas, it can be said that he has a divan (poet book). However, such a work has not been found in the library records.

Keywords: PİRÎ, İsa Çelebi, Dervish PİRÎ, PİRÎ Dede, Divan poets.

Öz

Şair biyografilerinin yer aldığı ilk kaynaklar incelendiğinde, bazı şairler hakkında verilen bilgilerin yetersiz, bazı bilgilerin de yanlış olduğu görülmektedir. Daha sonra hazırlanmış olan biyografik eserlerde de aynı yetersizlik ve yanlışlıklar devam etmiştir. Bu makalede PİRÎ mahlaslı şairler incelenmiştir. İlk kaynaktan başlayarak bütün kaynaklar gözden geçirilmiş ve bu kaynaklardaki bilgiler birbiriyle mukayese edilmiştir. İki yüzden fazla şiir mecmuası taranarak PİRÎ mahlasıyla yazılmış olan şiirler tespit edilmiştir. Bu şiirler yardımıyla şair biyografilerindeki eksiklikler giderilmeye ve yanlışlıklar düzeltilmeye çalışılmıştır. Biyografik kaynaklarda PİRÎ mahlas veya ismi ile kaydedilmiş altı şair bulunmaktadır. Bu şairler; PİR Mehmed Paşa, Ramazanzâde PİRÎ Paşa, PİR Ahmed Efendi, PİR Mehmed Efendi, İsmail PİR Efendi ve Derviş İsa PİRÎ'dir. PİR Mehmed Paşa: Sadrazamlığa kadar yükselmiş bir devlet adamıdır. Şiirlerinde PİRÎ mahlası yanında Remzî mahlasını da kullanmıştır. Ramazanzade PİRÎ Paşa: Çeşitli vilayetlerde sancak beyi ve beylerbeyi olarak görev

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

yapmıştır. Şiirlerinde Riyâzî mahlasını kullanmıştır. Pîr Ahmed Efendi: Pîri Reis diye tanınmıştır. Müderrislik ve kadılık yapmıştır. Âlim bir kişi olarak tanınır. Kaynaklarda Türkçe'ye manzum çevirisi olduğu yazmaktadır. Şiirlerinden örnek yoktur. Pîri Mehmed Efendi: Müderrislik ve kadılık yapmıştır. Kaynaklarda şairliği övülen Mehmed Efendi aynı zamanda usta bir hattat olarak tanınmıştır. İsmail Pîri Efendi: İstanbulludur. Kâtiplik yapmıştır. Şair olduğu belirtilir. Şiirlerinden örnek yoktur. Dervîş İsa Pîri: Dervîş Pîri ve Pîri Dede olarak anılır. Şam ve Halep civarında yaşamıştır. Mevlevî bir şair olarak tanınır. Şiirleri beğenilen bir şairdir. Mecmualara birçok şiirinin girmiş olmasından dolayı divan sahibi olduğu söylenebilir. Ancak böyle bir esere kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Pîri, İsa Çelebi, Dervîş Pîri, Pîri Dede, Divan Şairleri.

Giriş

Şuara tezkireleri Klasik Türk Edebiyatı şairleri hakkında bilgi veren kaynaklardır. Tezkirelerde şairlerin doğum yeri, adı, lakabı, öğrenim durumu, meslek veya makamı, hayatlarındaki önemli değişiklikler, ölüm tarihi ve mezarının yeri verildikten sonra edebi durumuyla ilgili değerlendirmeler, eserleri ve eserlerinden örnekler yer alır.

Anadolu sahasında XVI. yüzyılda başlayan tezkire yazma geleneği XX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Türk edebiyatında şair tezkiresi olarak kaleme alınmış 35 eser vardır. XVI. yüzyılda yazılan tezkirelerde tezkire yazarları, çağdaşı olan şairler yanında daha önceki yüzyıllarda yaşamış şairleri de tezkirelerine almışlardır. Bu şairlerin biyografilerinde verilen bilgiler ve şiir örnekleri genellikle birbirinin tekrarıdır. XVII. yüzyıldan itibaren yazılan tezkirelerde tezkireci daha çok çağdaşı olan şairlere yer vermiştir. Bu tezkirelerde şair seçiminde ve seçilen şair biyografilerinin düzenlenmesinde, tezkire yazarının şairle olan yakınlığı ve şahsi ilişkileri etkili olmuştur. Bazı tezkireciler belli bir şehir veya bölgenin ya da belli bir zümrenin bütün şairlerini tanıtmaya yönelik tezkireler yazmıştır.

XIX. yüzyıldan itibaren tezkireler yanında bütün Osmanlı coğrafyasında yetişen şairlerin biyografilerini vermeyi amaçlayan çalışmalar yapılmaya başlandı. "Osmanlı Şairleri, Osmanlı Müellifleri" gibi iddialı isimlerle hazırlanan bu tür eserlerde tezkireler temel kaynak olarak kullanılmıştır.

XX. yüzyılda, batılı örnekler model alınarak çağdaş biyografi çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü; yalnızca şuara tezkirelerini kaynak olarak hazırlanan Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü; şuara tezkireleri yanında diğer biyografik eserler, tarihler ve kütüphane kataloglarından istifade edilerek hazırlanan Tuhfe-i Nâilî ve kendisinden önce hazırlanmış her türlü kaynağı kullanan bir proje çalışması olarak ortaya çıkan Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'dür. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nün diğer sözlük çalışmalarından farkı, bu sözlükteki biyografilerin ve örnek metinlerin elde edilen yeni bilgilerle geliştirilip yenilenecek olmasıdır.

Bir mecmuada bulduğumuz Pîri mahlaslı şiirlerin kime ait olduğunu tespit etmek için Pîri mahlasıyla kayıtlara geçmiş olan şairler hakkında bir inceleme yaptık. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Tuhfe-i Nâilî, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü ve bunların kaynakçasında gösterilen eserlere baktığımızda Pîri'ler hakkında verilen bilgilerin yetersiz ve bazı bilgilerin de yanlış olduğunu görüp incelememizin neticesini bu makale ile sunmayı uygun bulduk.

Pîri mahlaslı şairler

Şu'arâ tezkireleri gibi birinci kaynaklar ve bunlardan istifade edilerek hazırlanmış ansiklopediler ve biyografik eserler incelendiği zaman Pîri mahlasıyla kayıtlara girmiş altı şair ile karşılaşırız. Bu şairler ölüm tarihlerine göre şu şekilde sıralanmaktadır.

1. PİRİ / Remzî: Pîri Mehmed Paşa (d. 867/ 1463 ? – ö. 939/ 1532)

Hayatı ve devlet adamlığı hakkında tarih kaynaklarında² ve ansiklopedilerde geniş bilgi verilmektedir. Hayatı hakkındaki bilgiler şu şekilde özetlenebilir.

Muhtemelen 867'de (1463) Konya'da doğdu. Selçuklu âlimlerinden Cemâleddin Aksarâyî'nin torunlarından. Pîri Mehmed Paşa medrese tahsiline babasının Halvetiyye şeyhi olarak bulunduğu Amasya'da başladı³ ve İstanbul'da tamamladı. Bir süre Amasya Mahkemesi'nde kâtiplik yaptı (896/1491). Şehzadelğinde Amasya valisi olan II. Bayezid'in tahta çıkması üzerine Sofya, Siroz ve Galata kadılıklarında bulundu, İstanbul Fâtih İmaretî mütevelliliğine getirildi. II. Bayezid'in son yıllarında kadılıktan hazine defterdarlığına geçti. Yavuz Sultan Selim'in cülusunun ardından başdefterdar oldu. Çaldıran seferine Rumeli defterdarı olarak katıldı. 25 Şâban 920'de (15 Ekim 1514) Mustafa Paşa'nın azli neticesinde boşalan vezirliğe getirildi. Amasya'da meydana gelen yeniçeri ayaklanmasında ihmali olduğu gerekçesiyle vezirlikten azledildiyse de hemen ardından vezirlik yeniden kendisine verildi (12 Receb 921 / 22 Ağustos 1515). Yavuz Sultan Selim, Mısır seferine giderken ona İstanbul muhafızlığı görevini verdi (Cemâziyelevvel 922 / Haziran 1516). Padişahın Veziriâzam Yünus Paşa'yı idam ettirmesinden sonra Şam'a çağrılan Pîri Mehmed Paşa, 13 Muharrem 924'te (25 Ocak 1518) veziriâzamlığa getirildi. Yavuz Sultan Selim'in vefatına kadar bu görevde kaldı. Pîri Mehmed Paşa, Kanûnî Sultan Süleyman'a da üç yıla yakın veziriâzamlık yaptı. Mısır'dan İstanbul'a sürülmüş memlûk ileri gelenleri, sanatkârları ve ulemâsının serbest bırakılması esnasında onlardan rüşvet aldığı gerekçesiyle hakkında soruşturma açıldı. Rumeli ve Anadolu kazaskerlerince yapılan tahkikat neticesinde suçlu bulunup azledildi. (13 Şâban 929 / 27 Haziran 1523). Azilden sonra Silivri'deki çiftliğine çekilen Mehmed Paşa 939/1532 sonbaharında çiftliğinde vefat etti. Kabri Silivri'de yaptırıldığı caminin haziresindedir. (Küçükdağ, 2007: XXXIV, 281) Hadikatü'l Vüzerâ ve Kamusu'l-A'lâm'da oğlu tarafından 940/1533 yılında zehirlendiği kayıtlıdır. "İbrahim Paşa'nın meva'idine aldanan kendi oğlu Adana Kadısı Mehmed Efendi yediyle 940 da tasmîm olunmakla, Silivri kasabasında binâ-kerdesi olan câmi'-i-şerîf haremünde medfündür." (Şemseddin Sami, 1314: II,1585). Ancak bu bilgi yanlıştır. Onun ölümü üzerine söylenen: "Pîri Pâşâ'nın mekânın 'adn ide hayy-i vedüd" tarih mısraı 939/1532 yılında öldüğünü göstermektedir.

Pîri Mehmed Paşa, iyi bir devlet adamı olması yanında âlim ve şair bir zattır. Sehi Bey, "Pîri" mahlasıyla; Âşık Çelebi, Beyânî, Hasan Çelebi, Riyâzî, Kafzâde, Nev'izâde Atâyî, "Remzî" mahlasıyla şiirler söylediğini zikrederler. Latifi tezkiresindeki "Mağall-i mahlaşda gâh ismin tağalluş idüp gâh Remzî tağalluş iderdi." (Canım, 2000: 205) cümlesi gösteriyor ki, her iki mahlası da kullanmıştır. Sehi Bey'in şiirine örnek olarak verdiği gazelde Pîri mahlası kullanılmıştır.

Şeb-i zülfinde kalanlar zulemât ile yürür

İrişen lebleri âbına hayât ile yürür

² Matrakçı Nasuh, Süleymannâme; Kemalpaşazâde, Tevârih-i Âl-i Osmân; Lutfi Paşa, Tevârih-i Âl-i Osmân; Celâlzâde, Tabakâtü'l-memâlik ve Selimnâme; Bostan Çelebi, Süleymannâme vb.

³ Sicill-i Osmânî'de memleketinin yanlısı olarak Amasya gösterilmesi bundan dolayıdır.

*Zâhidi hasret-i mey şöyle za'îf eyledi kim
Elde tesbîh ü 'asâsı şalavât ile yürür*

*Hüsni ser-nâmesine kaşları olalı nişân
Hükm ider 'âşıkına şanki berât ile yürür*

*Ellerin göge hutup nâliş eder serv ü çenâr
Ki göreydüñ anı yâ Rab ne şîfât ile yürür*

Pîriyâ *ğaddine beñzer nice serv ola ki ol*

Şalınur şiveler eyler harekât ile yürür (İpekten vd., 2017: 33).

Aynı gazelin mahlas beyti diğer tezkirelerde Remzî mahlasıyla kaydedilmiştir.

Remziyâ *ğaddine beñzer nice serv ola ki ol*

Şalınur şiveler eyler harekât ile yürür (Kılıç, 2010: 1380).

Bir şiir mecmuasında “Nazîre-i Pîrî Paşa” başlığı ile aşağıdaki gazel verilmiştir. Aynı vezin ve kafiye ile Câmî'î, Şem'î ve Harîmî'nin de birer gazeli bulunmaktadır. Zemin şiirin kime ait olduğu belirtilmemiştir.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1 *Alıpdur 'aqlumu sihrile ân u hüsni cânânuñ
Bugün divânesi olsam 'aceb mi dostlar anuñ*

2 *Öpersem âlile meclisde yâruñ la'l-i meygûnün
Senüñ ey câm-ı mey içsek gerek şu yirine kanuñ*

3 *Degüldi bâğ-ı cân içre nihâli tîrññüñ güyâ
Elif kâmetlü bir mañbûb girdi koyruna anuñ*

4 *Elüm şundukça simile pür eyler kurı göndermez
Gözedür sâ'îli yaşı çoğ olsun çeşm-i giryânuñ*

5 *Gözüm ol nev-cüvânuñ şâne-i zülfi durur Pîrî
Olubdur 'anberîn dendâne her birisi müjgânuñ*

(İbb. Atatürk K. Bel_Yz_ K 0007: 19b).

Osmanlı Müellifleri, mürettep divançesi ve Tuhfe-i Mir isimli eserinin olduğunu bildirmektedir. “*Müretteb divânçesi olup eş’ârında Remzî tahallüs eylerdi. Mesnevî-i şerifin bir kısmıyla Şâhidî manzûmesinin tekmilini “Tuhfe-i Mir” ismiyle şerh itmişdir. Her ikisi de gayr-ı matbû’dur.*” (Mehmet Tahir, 1333: 112). Bütün kaynakların şiirine örnek olarak Sehi Bey’in verdiği gazeli tekrar etmesi, bazılarının bir iki farklı beyit ilave etmesi gösteriyor ki bu eserler görülmemiştir ve bugün elde değildir.

Pîrî Mehmed Paşa, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü’nde “Pîrî” ve “Remzî” mahlasıyla iki farklı yerde, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü’nde “Remzî/Pîrî” mahlasıyla, Tuhfe-i Nâ’îlî’de “Remzî” mahlasıyla, yer almaktadır.

2. PİRÎ / Riyâzî: Ramazanzâde Pîrî Paşa (d. ? - ö. 974/1567)

Ramazanoğulları ailesine mensup olup 916/1510-11 yılında vefat eden Halil Bey’in oğludur. Hayatının ilk yılları hakkında fazla bilgi yoktur. Resmî Osmanlı kayıtlarından 926/1520’den itibaren Adana sancak beyliğini yürüttüğü anlaşılır. Bozok bölgesindeki isyanın ve Çukurova’da ortaya çıkan ayaklanmaların bertaraf edilmesinde önemli rol oynadı. Hizmetleri sebebiyle Kanûnî Sultan Süleyman’ın takdirini kazandı. İstanbul’a çağrılarak kendisine hil’at giydirildi. Pîrî Bey Çukurova bölgesindeki başarılarının da etkisiyle Karaman beylerbeyliğine getirildi (948/1541). Ardından Şam beylerbeyi oldu. 1548’deki ikinci İran seferi sırasında Karaman beylerbeyi sıfatıyla hizmet gördü. Van Kalesi kuşatmasında bulundu (955/1548). Pîrî Paşa bu sırada yeniden Şam beylerbeyi oldu. Nahçıvan seferine katıldığında Adana sancak beyi idi. Bundan sonra ölümüne kadar Adana beyliğinde bulundu. 966/1559’da Şehzade Selim ile Şehzade Bayezid arasında cereyan eden Konya savaşında Selim’in yanında yer aldı. 973/1566’da Sigetvar seferi sırasında Kayseri’nin muhafazası ile görevlendirildi. 974/1567’de Adana sancağı oğlu Derviş Mehmed’e verildi. Vefatının da bu sıralarda olduğu bilinmektedir. Mustafa Âli Efendi onun 976/1568’de öldüğünü bildirirse de 975/1567’de kendisinden “merhum” diye söz edilir. Vefatında yaşının doksanın üzerinde olduğu belirtilir (Kurt, 2007: 281).

Sicill-i Osmani “*Ramazanzâde Halil Beyin oğludur*” kaydını düştükten sonra 926/1520 tarihinde Adana, 951/1544 tarihinde Şam, 952/1545’te ikinci defa Adana, 957/1550’de ikinci defa Şam ve 958/1551’de üçüncü defa Adana Beylerbeyi olduğunu belirtir. Ölüm tarihini de 970/1562-63 olarak verir (Akbayar, 1996: IV, 1335). Ölüm tarihindeki bu yanlışlığı Tuhfe-i Nâilî ve Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü devam ettirerek 970/1562-63 olarak gösterir.

Pîrî Paşa’nın şairliğinden bahseden ve şiirinden örnek veren tek kaynak Ahdî’nin Gülşen-i Şu’arâ’sıdır. Sicill-i Osmânî’de ise edipliği ve hattatlığı dile getirilmekte ve Farsça konuştuğu zikredilmektedir. Sicill-i Osmânî hattatlığı konusunu, hattat olan Pîrî Mehmed Efendi ile karıştırmış olmalıdır.

Ahdî’nin verdiği bilgiler içerisinde dikkatten kaçan bir cümle vardır. “*Mezkûrun tab’-ı dârer-bân tarz-ı eş’ârda hûb ü mergûb mahlas-ı pâki Riyâzî ve güftâr-ı âbdârından herkes müterâzı olmuşdur*”(Solmaz, 2012:37). Bu cümleden hareketle Pîrî Paşa’nın Riyâzî mahlasını kullandığını söyleyebiliriz. Nitekim Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Pîrî Paşa hakkındaki bilgileri Riyâzî başlığı altında vermiştir. Ancak bu kaynak da Ahdî’nin “*Hazret-i pâdişâh-ı mülk-ârânun şâh-zâdeleri Sultân Selîm Hân ve Sultân Bâyezîd Hân ceng ü cidâl idüp ara yirde nice dilâverler katl ü pâmâl olup ‘âkîbetü’l-emr Sultân Selîm Hân nâsır u mensûr ve ‘adâyı makhûr kıldukda Sultân Selîm Hân mezkûrun medhinde paşa-yı müşârûnileyh bir kasîde-i pür-me’âl nazm kılmış.*” cümlesiyle verdiği Pîrî

Paşa'nın II. Selim hakkında kaside yazdığı bilgisini, "Yavuz Sultan Selim hakkında kasidesi vardır." şekline çevirmiştir (İpekten vd., 1988: 391-92).

Ahdî'nin Pîri Paşa'nın şiirine örnek olarak verdiği gazelde mahlas beyti bulunmadığı için mahlasının Riyâzî olduğu konusunda ihtiyatlı davranmak gerekir.

"Bu gazel-i bî-bedel-i pür-mesel anlarındur sebt olundu.

Gazel: *Dilberâ esrâr-ı la'lûnden olupdur hayretüm*
Mest-i 'ışkun olmayan bilmez benüm keyfiyyetüm

Tal'atûnle zerre-veş bizi getürdün hâkden
Sebze yirden göge vardur âftâbum minnetüm

Tâb-ı mihrûnle ne var rif'at bulursam ben gubâr
Hâk-i pâyüñdür şehâ başumda tâc ü devletüm

Başum ol servüñ ayağına koyardum cehd ile
Gör ki nice devlete irgürdi 'âlî-himmetüm

Göz ucu ile nazâr kılmag umarum ölicek
Ol güzeller şâhunuñ yolunda eyleñ tertîbüm⁴

(Solmaz, 2005: 109).

3. PİRİ: Pîr Ahmed Efendi (d. ?/ ?-ö. 973/1565)

Pîri Reis diye tanınmıştır. Hakkındaki bilgilerin ilk ve temel kaynağı, Nev'î-zâde Atâyî'nin Şakâyiğ zeylidir.

"Medîne-i Lârende'den bedîdar ve Pîri Reis demekle meşhûr-ı dâr u diyâr olmuş idi. 'Ülemâ-i 'asırdan tahşîl-i 'ilm ü kemâl ve tekml-i merâsim-i isti'dâd ü istihâl idüp neheng-i deryâ-yı secâ'at, peleng-i şahrâ-yı şalâbet Hayreddîn Pâşâ'ya mu'allim ve ol şâhib-kırân-ı mağrib-zemîne muşâhib ü münâdim olmağın lakab-ı mezbûr ile meşhûr idi. Pâşâ-yı merķûm Kapudân-ı Deryâ-yı Rûm iken cezîre-i Midilli'de binâ eylediği medreseyi bunlara ta'yîn idüp 'arzu mu'cibinca taraf-ı saltanatdan temkîn olunmuş idi. Dest-yâr-i terakkiyyâta vâsıl-ı rütbe-i şelâşîn olup çokuz yüz altmış hudûdunda pâşâ-yı mezbûruñ Beşiktaş'da olan medresesi temâm olduğda ibtidâ bunlara in'âm olundu. Altmış üç târihinde 'azl olunup medrese-i mezbûre Âhî-zâde Mehemed Efendi'ye tevcih olundu. Altmış yedi Şevvalinde şart-ı vâkıf mücibi ile halefi yerine i'âde olundu. Altmış sekiz Rebî'ü'l-âhîrinde Vahyî-zâde maħlûlünden Burûsa'da Manastır Medresesi'ne tahrik olundu. Yetmiş bir Şaferinde yüz elli akçe ile Ğalağa Kazâsı ile tebcil, ba'dehu havâşş-ı Koşarçiniyye kazâsına tebdil olunmuş idi. Belde-i mezbûrede müteşaddi-i emr-i kazâ iken çokuz yüz yetmiş üç senesinde 'âzim-i âlem-i bekâ oldı. Hâzreti Eyyüb mekâbirinde medfûndur. Merhûm-ı merķûm âşinâ-yı deryâ-yı 'ulûm, pîr-i rûşen zamîr-i ehl-i kemâl, re'îs-i erbâb-ı isti'dâd u istihâl, müstakîm ü şâlih,

⁴ Bu kelime vezin, kafiye ve mana gereği "türbetüm" okunmalıydı.

sa'âdetmend-i müflîh idi. Vikâye'yi Türkî nazm itmişdür. Ba'z-ı resâ'ül tahrîr idüp tahkîk-i mesâ'il itmişdür. Rahmetü'llâhi 'aleyh." (Nev'î-zâde Atâyî, 1268/1852: 55-56).

Sicill-i Osmânî, "Pîrî Reis" maddesinde "bak. Ahmed Pîr Efendi" göndermesiyle I. cilde yönlendirip onun hakkında şu bilgileri verir. "*Ahmed Pîr Efendi (Pîrî Reis): Karamânî Ahmed'in oğlu olup Lârende'de doğdu. Kapdan Hayreddin Paşa'nun hocası olduğundan onun Midilli'deki medresesine müderris oldu. 960'da (1553) Hayreddin Paşa'nun o sene biten Beşiktaş Medresesi'ne müderris oldu. 963'de (1556) azledildi. Safer 967'de (Kasım 1559) Galata Mollası, sonra Eyüb mollası oldu. 973'de (1565-66) vefat eylemiştir. Sâlih bir zat idi. Vikâye'yi tercüme eylemiş ve bazı risâleler yazmıştır*" (Akbar, 1996: I, 222).

Sicill-i Osmanî'nin verdiği bilgilerde, Safer 967'de eski görevine iade edildiği ve 968 Rebî ül-âhirî n'de Bursa Manastır medresesine gönderildiği bilgisi yoktur. Safer 967'de Galata Mollası olduğu söylenmektedir ki, Atâyî 971 de Galata kadısı olduğunu bildirir. Galata kadılığından sonra Sicill-i Osmânî , Eyüp kadısı olduğunu söylerken Şakayık Zeylinde Kostantiniye kazasına kadı olduğu söylenmektedir.

Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü biyografisine yer vermez. Tuhfe-i Nâ'îli ve Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Şakayık zeylindeki bilgileri özetliyerek vermişlerdir. Tuhfe-i Nâ'îli ilave bilgi olarak "Vikâye" isimli eserin müellifini zikreder.⁵

"Mahmud ibn-i Sadrî's-Şer'â'nın Vikâye adlı eserini manzum olarak Türkçe'ye tercüme etmiştir." (Kurnaz ve Tatçı, 2001: 120).

4. PİRİ, Mehmed Efendi (d. ?/ ?-ö. 1149/1736-37)

Pîrî Mehmed Efendi hakkındaki bilgilerin temel kaynakları, Salim ve Ramiz tezkireleridir. Salim, *Tezkiretü's-Şuarâ'sını* 1722 yılında tamamladığı için Pîrî Mehmed Efendi'nin bu tarihe kadar olan hayatı hakkında bilgi vermektedir. Bu tarihten sonraki hayatı hakkında Ramiz'in *Âdâb-ı Zurâfâ'sına* bakmak gerekir. Hayat hikâyesi bu iki kaynaktan şu şekilde özetlenebilir.

Asıl adı Mehmed'dir. İstanbul'da doğdu. Vâlîde Sultan Câmîi (Yeni Câmî) Vakfı kâtibi Abdullah Efendi'nin oğludur. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra 1098/1687 yılında İbrâhim Kethüdâ Medresesi'ne tayin edildi. Bu tarihten 1118/1707 yılına kadar sırasıyla Hisâli Mehmed Ağa, Seyyid Abdulkâdir Efendi, Tevkî-i Cafer Çelebi, Koca Mustafa Paşa, Sahn, Minkârizâde Yahyâ Efendi ve Galatasaray Medreselerinde müderrislik yaptı. 1118/1707 yılında Diyarbakır kadısı oldu. Mehmed Efendi, bu görevden azledildikten bir süre sonra 1123/1711 yılında Bağdat kadılığına, 1128/1716 yılında ise Kudüs kadılığına tayin edildi (İnce, 2005: 250). Daha sonra Şam ve Mekke kadılığı yaptı. 1146/1734 yılında İstanbul'a döndü ve Üsküdar kadılığına tayin edildi. 1149 yılı Muharrem ayında (Mayıs-Haziran 1736) bu görevden de azledilen Mehmed Efendi, Anadolu Kazaskerliği görevine tayinini beklerken ilerlemiş bir yaşta 1149/1736 yılında vefat etti ve Eyüp'te İdris Köşkü yoluna defnedildi. (Erdem, 1994: 48-49).

Pîrî Mehmed Efendi'nin ölüm tarihi, Âdâb-ı zürfâ ve Bağçe-i Safâ-Endüz' da 1149/1736; Hatimetül-eşâr, Sicill-i Osmânî, Kâmusu'l-âlâm, Tuhfe-i Hattâtîn ve Tuhfe-i Nâîli'de

⁵ Burhânüşşeria'nın Vikâyetü'r-Rivâye isimli eseri, Hanefî hukukuyla ilgili temel eserlerden biridir. Bu eser Hanefî mezhebinin yayıldığı Hint alt kıtası, Osmanlı coğrafyası ve Orta Asya medreselerinde, müellifin torunu Sadrüşşeria tarafından yazılan şerhlerle birlikte temel fıkıh öğretimi kitabı haline gelmiştir. Osmanlı âlimleri esere çok rağbet etmiş, gerek el-Vikâye gerekse şerhine yönelik çok sayıda hâşiye ve ta'lik çalışmaları yapılmıştır. El-Vikâye'nin Türkçe'ye bir kısmı manzum bazı çevirileri yapılmıştır. (TDVİA. C.43, s. 106-08)

1151/1738 olarak kaydedilmiştir. “Hâcegândan Abdullah Efendi'nin oğludur. Müderris, Diyarbekir mollası, sonra Kudüs ve Şam mollası ve ihtiyarlığında Mekke pâyesi oldu. 1146 (1733-34) İstanbul pâyesi ile Üsküdar kadısı olup 1148'de (1735/36) azlolunup 1151'de (1738-39) vefat eyledi. Eyüp'de İdris Köşkü'nde medfundur. Şair, ta'lik hattatıydı. (Akbar, 1998: IV, 1335).

Mülazemetten sonra çeşitli medreselerde yirmi yıl müderrislik yapan Mehmed Efendi, mazul olduğu dönemlerle birlikte otuz üç yıl da kadılık mesleğini icra etmiştir. Aynı zamanda hüsn-i hatta ta'lik ustası bir hattattır. “Kendileri hüsn-i hatt-ı ta'lik pederinden ve Kazasker Abdalbâkî Ârif-i ma'rûfdan telemmüz ve tahkiki vâki'dir.” (İbnülemin Mahmûd Kemâl, 1928: 710-11).

Mehmed Efendi şiirlerinde Pîrî mahlasını kullanmıştır. Seyyid Vehbî *Vekaletnâme* isimle bilinen kasidesinde dönemin şairlerini birer beyitle anlatırken Mehmed Efendi'yi, mahlasını da dikkate alarak, şairlerin piri olarak anar.

“Halâvet vâd sözünde Pîridir şâ'irlerin şimdi
Söze gelse şekerçeğiz⁶ şanur güş eyleyen anı” (Erdem, 1994: 49).

Tezkirelere göre Divan Edebiyat İsimler Sözlüğü'nde birine Salim diğerine Fatim tezkiresi kaynak gösterilerek Pîrî Mehmet Efendi, iki ayrı kişiymiş gibi verilmiştir. Tuhfe-i Nâ'îlî' kısa, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (bütün kaynaklar incelenmek suretiyle) geniş bilgi vermiştir. Piri Mehmed Efendinin şiirine Ramiz'in verdiği aşağıdaki üç beyitten başka örnek yoktur.

“Dilâ seyl-i sirişkim çeşm-i mest-i yâre gösterdim
Görün kim havz-ı bâğ-ı 'ışkda fevâre gösterdim

Nigâh-endâz olup âyîne-i ruhsâr-ı cânâne
Derünümde olan râz-ı nihânu yâre gösterdim

Zemîn-i tâzedir pey-revligin Seyyide ey Pîrî
Nâzar ile o maşdûm-ı ma'ârif-kâra gösterdim” (Erdem, 1994: 49).

5. PİRİ, İsmail Pîrî Efendi (d.??-ö.25 Recep 1185/3 Kasım 1771)

Hakkındaki bilgilerin kaynağı Ramiz'in Âdâb-ı Zürafâ'sıdır. Ramiz, isminin İsmâ'îl, doğum yerinin İstanbul olduğunu belirtip, öğrenimini tamamladıktan sonra hâcegân-ı dîvân zümresine girdiğini ve Nuh Efendi'nin biraderi olarak tanındığını söyledikten sonra “Şi'r ü inşaya kâdir bir şâ'ir-i mâhir olmağla tahrîr ü âsârlarından bu beyt-i ra'naları tasfir olundî” (Erdem, 1994: 49) demesine rağmen herhangi bir beyit vermemiştir. Bağçe-i Safâ-Endûz, “‘Asr-ı Mustafâ Hân-ı Sâlis şu'arâsından ve münşiyânından ve kibâr-ı hâcegândan Nuh Efendi-nâm zât-ı vâlâ-makâmın biraderi olduğu müsvedde-i Râmizde mezbûrdur.”(Oğraş, 2018: 82) diyerek kısa bir bilgi vermektedir.

⁶ Bu kelime *Vekaletnâme*'de “şeker çiğner” şeklindedir. (Dikmen, 1991: 42)

Ölüm tarihi ile ilgili bilgiyi Sicill-i Osmanî'de buluyoruz. “Şeyhzâde Nuh Efendi'nin kardeşi olup kalemden yetişip hâcegandan ve silahdar kâtibi olmuştur. 25 Şubat 1185'de (3 Kasım 1771) vefat etmiştir. Üsküdar'da medfundur. Şairdi.” (Akbayar, 1996: IV, 1334-35).

Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü Âdâb-ı Zürafâ'yı, Tuhfe-i Nâ'îli; Âdâb-ı Zürafâ, Bağçe-i Safâ-endüz ve Sicill-i Osmanî'yi kaynak göstermiştir. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü ise 2014 yılından önce yazılmış olan bütün kaynakları inceleyerek “PİRİ, Şeyhzâde Hacı Pîri Efendi (d.??-ö.25 Recep 1185/3 Kasım 1771)” başlığı altında bilgi vermiştir. Kaynakların hiç birisinde şirinden örnek bulunmamaktadır.

6. PİRİ, Derviş İsa Pîri (d.??-ö.1060/1650-1651'den sonra)

Derviş Pîri hakkındaki tek kaynak Esrar Dede'nin Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'sidir. Bu tezkirenin bir özeti sayılabilecek Semâhâne-yi Edeb, Esrar Dede'nin verdiği bilgileri farklı cümlelerle tekrar etmektedir. Tuhfe-i Nâ'îli, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü ve Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü de Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'yi kaynak göstererek birkaç cümle ile Derviş Pîri hakkında bilgi vermektedir. Bir şiir mecmuasında bulduğumuz Pîri mahlaslı şiirler göstermektedir ki Derviş Pîri hakkında verilen bilgiler yetersiz ve kısmen yanlış. Yanlışların bir kısmı Esrar Dede'den kaynaklanırken bir kısmı da Esrar Dede Tezkiresi'ndeki metnin iyi anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. İlk kaynaktan başlayarak Derviş Pîri için verilen bilgilere bir göz atıp tartışalım.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, isminin İsa olduğunu, seyahat etmeyi sevdiği için kendisi gibi seyahat etmeyi seven Rûhî-i Bağdâdî ile arkadaşlık edip birçok yeri gezdiğini ve hicri 1050 (1640-41)' de Şam'da öldüğünü söylemektedir:

“Nâm-ı nâmîleri İsa olup dâ'imâ âsmân-ı seyr ü seyâhatuñ Mesîhi ve devr-i dâ'ire-i bî-ârâm-ı vücûduñ mir'at-ı şuhûd-ı şâhîhi bir zât-ı melîhu's-şifât olmağla nice zaman Dede Rûhî-i Bağdâdî Hazretleri'yle geşt ü güzâr-ı şâhîfe-i 'âlem ve şarf-ı nazar-ı ibret-i mü'eşşir-âşâr-ı Hallâk-ı 'âlem ü âdem iderek âhîrû'l-emr târîh-i Hicretüñ biñ ellisinde gâvta-i Dımışku's-Şam'da gâvta-ğ'âr-ı lücce-i fenâ olup...” (Genç, 2000: 68).

Pîri'nin şiirleri içerisinde iki tane tarih kıtası bulunmaktadır. Bu tarihlerden biri 1053/1644, diğeri 1059/1649 tarihini göstermektedir. Buna göre Pîri'nin ölüm tarihi olarak gösterilen 1050/1640-41 tarihi yanlış olmalıdır.

Birinci tarih kıtası Ebu Said'in şeyhülislam olmasıyla ilgilidir ve 1053/1644 tarihini göstermektedir.

Pîri Târîh

- Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
- 1 Hâkka hezâr hamd u hezârân sipâs kim
Halk-ı cihâna şefkati oldu bu dem bedîd
- 2 Ol gevher-i yegâne-i deryâ-yı mâ'rifet
Fağr-ı kibâr u es'ad-ı 'âlem Ebü Sa'îd

- 3 Geçdi bugün şadâret-i fetvâya 'izz ile
Olsun hemîşe devlet u ikbâli ber-mezîd
- 4 Nâz itmesün mi pâye-yi fetvâ cihâna kim
Buldı kudûmi ile anıñ rif'at-i medîd
- 5 Müşkil-güşâ-yı 'ukde-i 'ilm u penâh-ı dîn
Gelmiş degil cihâna vücûdı gibi ferîd
- 6 Her dem kemâl-i luğf ile handân olup dili
Her yerde dest-gîri ola Hâzret-i Mecîd
- 7 Hâtifden irdi güşîma târîh-i maqđemi
Hâlâ cihânda müfti-i ekrem Ebû Sa'îd
حالا جهانده مفتی اکرم ابو سعید
Sene 1053

8-1-30-1-3-5-1-50-4-5-40-80-400-10-1-1-20-200-40-1-2-6-60-70-10-4=1053

Dervîş Pîri, Ebû Sa'îd'i büyük ihtimalle Şam kadılığı yaptığı sırada tanımıştır. Onun, Şeyhülislamlık makamına getirilmesi üzerine bu tarih kıtasını yazmıştır. Ebû Sa'îd Mehmed Efendi, 1061/1651 yılında ikinci, 1064/1654 yılında üçüncü kez şeyhülislam olmuştur.

“Ebû Sa'îd Mehmed Efendi Osmanlı'da en çok manzum fetvâ vermiş şeyhülislâm olan Hoca Sadeddin Efendi'nin beş oğlundan Es'ad Efendi'nin oğludur. Bazı kaynaklarda Es'ad Efendi-zâde Ebû Sa'îd Mehmed Efendi diye geçmektedir. Yirmidokuzuncu Osmanlı şeyhülislâmı olup asıl adı Muhammed'dir.1030/1621'de Şam ve 1032/1623'te Bursa kadılıklarına atanmış, Muharrem 1034/1624'te İstanbul kadılığına atanıp bu senenin sonunda azledilmiş, Cemaziyevvel 1036/1627'de tekrar bu göreve atanmıştır. Ramazan 1038/1629'da Anadolu kazaskerliğine, Zilkade 1039/1630'da Rumeli kazaskerliğine yükselmiş ise de Muharrem 1041/1631'de bu görevden alınmış ve evine kapanarak on yıl ibâdet ve ilimle meşgul olmuş, Rebî'ü'l-âhîr 1049/1639'da tekrar Rumeli kazaskeri olmuş, Cumâde'l-ülâ 1051/1641'de tekrar görevden alınıp evinde ibâdetle meşgul iken, Zilkade 1053/1644'te Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi'nin vefatı üzerine şeyhülislâm olmuş” (Eliaçık, 2013: 342-43).

İkinci tarih kıtası Rûhullah Efendi'nin bir ev yaptırması üzerine söylenmiştir ve 1059/1649 tarihini göstermektedir.

Târîh-i Piri

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Bârekallâh zihî cây-i la‘îf u hürrem
Hergiz olmaya cihân içre bunuñ emsâli

- 2 İtdi Rûhullâh Efendi bu mekânı ihyâ
Arta yâ Rab dilerin devleti hem iqbâli

- 3 Necl-i sâ‘d-ahterine menzil içün kıldı binâ
Buldı envâ‘-i sü‘ûdâtile çün iqmâli

- 4 Piri yüz şevkile gördükde didi târihin
Menzil-i sa‘d ü ferahdur bu makâm-ı ‘âlî
منزل سعد و فرحدر بو مقام عالی
Sene 1059

40-50-7-30-60-70-4-6-80-200-8-4-200-2-6-40-100-1-40-70-1-30-10= 1059

Rûhullah Efendi, Sadreddinzâde Rûhullâh Mehmed Efendi olmalıdır. Mülazemetinden sonra çeşitli medreselerde müderrislik yapmış, 1057/1647’de Kudüs, 1058/1648’de Halep kadısı olmuştur. Bursa ve Edirne kadılıklarından sonra 1069/1659’da İstanbul kadılığına getirilen Rûhullah Efendi, Rûhî mahlasıyla şiirler yazan divan sahibi bir şair olarak tanınır. Kaynaklarda divanı olduğu belirtilirse de bu divan elde değildir. (Akbayar, 1996: 1400; Özcan, 1989: 283-84; Tuğluk, 2014: -).

Piri’nin Rûhullah Efendi’yi Halep kadılığı sırasında tanıdığı aşağıdaki gazelinden anlaşılmaktadır. İlim ve irfan göğünün parlak bir güneşi olarak nitelediği Rûhî’nin nazmı ile irfan ehlini şevke getirdiğini söylemektedir.

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Görenler sînem üzre lâ‘lgûn-peykân-ı cânânı
Henüz açılmamış bir gonca-i gül şandılar anı
- 2 Hâfâ fehmi eyleyüp dildâra hat isnâd etmişler
Görenler ‘ârızında ‘aks-i zülf-i ‘anber-efşânı
- 3 İden bir faşl-ı güldür bülbüli âşüfte-ğâl ammâ
Dil-i şüridenün hergiz dükenmez âh (u) efgânı

- 4 *Dilâ gel şevke eyyâm-i şafâ âjâza yüz ıttı
Gama irdi nihâyet rûz-ı mihnet buldı pâyânı*
- 5 *Halebde hâme-i şer' oldı hâlâ bir melek-sîret
Sîpihr-i 'ilm ü 'irfânuñ k'odur mîhr-i dirahşânı*
- 6 *Revâcın buldı cins-i mâ'rifet eyyâm-i 'adlinde
Getürdi şevke nazm-ı pâk ile ehl-i 'irfânı*
- 7 *Du'â kıl Pîrî hemvâre Cenâb-i Hazret-i Mevlâ
Gezend-i tünd-bâd-ı dehrden olsun niğebânı*

Tarih kıtaları Dervîş Pîrî'nin 1059/1649 yılında hayatta olduğunu gösteriyor.

Dervîş Pîrî'nin “Bağdatlı Rûhî ile arkadaşlığı ve onunla diyar diyar gezdiği” bilgisi de tetkik edilmeye muhtaçtır.

Rûhî 941/1534-1535 yılında Bağdat'ta doğmuş, tahsilini de bu çevrede yapmıştır. Esrar Dede, onun sefer ve seyahate meyilli olduğunu, İstanbul'a gelerek Galata Mevlevihanesi'nde oturduğunu, burada şiir ve ilimle meşgul olduğunu, daha sonra Konya'da Mevlânâ türbesini ziyaret ettiğini, oradan Hicaz ve Şam'a gittiğini ve ömrünün sonuna kadar orada kaldığını yazar (Genç, 2000: 217). Bağdatlı Rûhî, 1014/1605-1606 yılında 80 yaşında Şam'da ölmüştür.

Pîrî'nin hangi tarihte doğduğunu bilmiyoruz ancak Rûhî'nin ölüm tarihinde henüz çocukluk veya gençlik yıllarında olmalıdır. Pîrî ile Bağdatlı Rûhî'nin ölüm tarihleri arasında en az 45 yıl bulunmaktadır. Bu sebeple iki ihtimal akla gelmektedir. Birinci ihtimal: Pîrî ile Bağdatlı Rûhî hac yolculuğu sırasında veya Rûhî'nin hac dönüşü yerleştiği ve ömrünün sonuna kadar kaldığı Şam'da tanışmıştır.

Pîrî'nin gençlik yıllarında hac vazifesini yerine getirmek için Mekke ve Medine'ye gittiğini bir şiirinden anlıyoruz. Pîrî'nin şiirleri arasında bir münâcât bulunmaktadır. Kırk beyit olan bu şiire “Kaside-i Pîrî” başlığı konulmasına rağmen 8, 16, 24, 32 ve 40. beyitlerinin mütekerriir olması sebebiyle terci-bend diyebileceğimiz şiirin vasıta beyti şöyledir:

Eyle müyesser baña yâ Rabbi sen

Bir daği yüz sürem o dergâha ben

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'yi esas alarak hazırlanmış olan Semâhâne-i Edeb, Bağdatlı Rûhî ile Pîrî'nin arkadaşlığı konusunu şu şekilde dile getirir:

“Rûhî'nin Dımışk-ı Şâm'da iken

Hâlâ ki biz üftâde-i hûbân-ı Dımışkuz

Ser-halka-i rindân-ı melâmetgeh-i 'aşkuz

beytini hâvî olan terkîb-i meşhûrunun hîn-i tanzîminde berâber imiş." (Ali Enver, 1309/1893-94: 20).

İkinci ihtimal Pîri ile arkadaş olan Rûhî, Bağdat'lı Rûhî değil, 1058/1648 yılında Halep kadılığı yapmış olan Rûhullah Mehmed Efendi'dir. Onun yaptırdığı ev için tarih söylemesi, Halep kadılığına gelmesine sevinip onu övmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Esrar Dede, Rûhî'leri karıştırmış olabilir.

Esrar Dede, tezkiresinde Pîri'nin usta bir şair olduğunu bildirir. Buna delil olarak Reşki Dede'nin onun şiirine nazire yazmasını gösterir ve Reşki'nin nazire gazelinin matlamı verir. Ayrıca Pîri'nin ney vasfında söylediği bir beyti de selh-i mümteni' olarak niteleyip ustalığının kesin bir delili olarak sunar:

"Şi'r ü inşada bâliğ-i rûtbe-i üstâdiyyet olduklarına zeyl'de tahrîr olunacak gazel-i ra'nâlarına Reşki Dede Hâzretleri'nün 'an-ka'rib tercemelerinde kayd u imlâ olunacak nazîrelerinin maqâ'ı olan:

Beyt: Bu tarz-ı hâşş ile Reşki muqaddem gül-bin-i nazmu ⁷

Gülistân-ı Dımışk'a bir hünerdür ⁸ bâğ-bân dikmiş

beyt-i senâ-âmizleri şahid-i 'âdil olmuştur. Ve daği bu meslekde 'alâmet-i kemâllerine ney vasfında olan sehl-i mümteni' beytleri daği beyân-ı kat'idür.

Beyt-i Der Vâsf-ı Nây:

Ka'be gönül ney aña zer nâvdân

Zemzemesi zemzem-i eşk-i revân " (Genç, 2000: 68-69).

Esrar Dede'nin verdiği bu bilgi, dikkatsizlik sonucu olsa gerek, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde "*Reşki Dede'ye yazdığı nazireleriyle tanındı. Beyitleri sehl-i mümteni'dir. (Kay: ED.)*" şekline dönmüştür. Aynı yanlışlığı Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü de devam ettirmiştir: "*Reşki Dede'ye nazireler yazmıştır. Esrar Dede şiir ve inşasını beğendiği Pîri'nin şiirlerinin sehl-i mümteni tarzında olduğunu belirtir.*(Genç, 2000: 68-69)." Burada kaynak olarak Esrar Dede Tezkiresi gösterilmesine rağmen alıntının Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'den yapıldığı açıktır.

Salim ve Esrar Dede tezkirelerinde; Reşki'nin İstanbullu olduğu, eğitiminden sonra Vezir Mustafa Paşa'ya mühürdarlık yaptığı, dünya işlerinden elini eteğini çekerek Konya'ya yerleşip Mevlevî tarikatına girdiği, hacca gittiği ve hac dönüşü bir müddet Şam'da kaldıktan sonra Konya'ya döndüğü, 1108/1696-97 yılında burada vefat ettiği kayıtlıdır. (İnce, 2005:222; Genç, 2000: 215-16).

"Derviş 'İsî-i Pîri'nün gazeline Şâm-ı şabâhat-encâmda ikâmeti eşnâsında bu nazîreyi gûyâ olmuşlardır.

Gazel: 1 Kadûn 'aksin derûnumda ki çeşm-i hûn-feşân dikmiş

Kenâr-ı cûy-bâra gûyiyâ serv-i revân dikmiş

⁷ Bu kelime "gülbün: gül fidanı, çiçek fidesi veya dahı" olmalıydı.

⁸ El yazısında vav ile dal harflerinin birbirine çok benzer şekilde yazılması sebebiyle bu kelime "hünerdür" şeklinde okunmuştur. Reşki Dede'nin biyografisinde bu gazelin tamamı verilmiştir. Orada bu kelimenin "hünerver" olduğu görülmektedir. "Hünerver bâğbân"dan (usta bahçıvan) maksat Derviş Pîri'dir.

- 2 *Degül pîrâmen-i çeşmümdeki müjgân-ı mercân-rîz*
O servi hıfz için eîrâfa nahl-i erğavân dikmiş
- 3 *'Acebdür ol kemân-ebürü-yı 'işve farı-ı mührinden*
Beni âmâc-ı tîr-i cânsitânına nişân dikmiş
- 4 *Degül şemsi sipîhrûn haymesinde âteşin-âhum*
Şeherden felke-i zerle sûtûn-ı zer-feşân dikmiş
- 5 *Bu tarz-ı hâşş ile Reşkî muqaddem gülbün-i nazmı*
Gülistân-ı Dımışk'a bir hünerver bâğbân dikmiş

Seyâhat-i Hicâzîlerinden sonra yine âstâne-i Konya'ya 'avdet buyurup biñ yüz sekiz senesi 'âzim-i dârü'l-bekâ olmuşlardır. (Genç, 2000: 215-216).

Reşkî Ali Dede'nin biyografisinden anlaşılacağı gibi Pîrî'nin 1108/1696-97 tarihinde ölen Reşkî'ye nazireler yazması imkânsızdır.

Esrar Dede tezkiresinde, Pîrî'nin şiirine örnek gösterilen “dikmiş” redifli gazelin makta beyti şu şekilde verilmiştir:

“Bu gülşende ne mümkün Pîrî hâtır-şâdmân olmak
O meh eîrâfına hâr-ı cefâyı râygân dikmiş” (Genç, 2000: 69)

Beyit günümüz Türkçesine “Pîrî, o ay (aya benzeyen sevgili) cefa dikenlerini etrafına çokça diktiği için bu gül bahçesinde mutlu/bahtiyar olarak yaşamak mümkün değildir” şeklinde çevrilebilir. Beyitte sevgili için “meh” istiaresinin kullanılması gülşen ve diken kelimeleriyle uygunsuzdur ve “ayın etrafına cefa dikenleri dikmek” gibi bir garabet ortaya çıkarmaktadır.

Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 8071 numaralı Mecmua-i Eşar'da “Pîrî Dede” başlığı ile verilen aynı gazelin makta beytinde “meh” kelimesi yoktur ve mısranın vezni bozuktur.

“Bu gülşende ne mümkün Pîrî hâtır-şâdmân olmak
O eîrâfına hâr-ı cefâyı râygân dikmiş”

Pîrî'nin şiirlerinin bulunduğu mecmuada ise beyit şu şekildedir:

Bu gülşende ne mümkün Pîrî hâtır-şâdmân olmak
O gül eîrâfına hâr-ı cefâyı râygân dikmiş

Şair bu beyitte: “Pîrî o gül (güle benzeyen sevgili) cefa dikenlerini etrafına çokça diktiği için bu gül bahçesinde mutlu olarak yaşamak mümkün değildir.” diyor.

Bütün bu tartışmalar gösteriyor ki Dervîş Pîrî hakkında verilen bilgiler yetersiz ve kısmen yanlış. Esrar Dede Tezkiresi'nde yer alan bilgilerle Pîrî'nin mecmualarda yer olan

şiiirlerinden (33 gazel, iki tarih, 1 Tahmis ve 1 terci-bend 3 beyit) elde ettiğimiz bilgileri birleştirdiğimizde Derviş İsa Piri hakkında şunları söyleyebiliriz:

Piri'nin ismi İsa'dır. Doğum yeri ve tarihi hakkında her hangi bir bilgi yoktur. Şam ve Halep civarında yaşamıştır. Gençlik yıllarında Hac vazifesini ifa için Hicaz'a gitmiştir. Ölüm tarihi 1059/1649-50'den sonradır. Kaç yaşında öldüğünü bilmiyoruz ancak yaşlılığında hacca gitmek isteğinden bahsettiği için uzun bir ömür sürdüğü söylenebilir.

Piri, Nefi'nin (ö. 1635) bir gazelini tahmis etmiş, bir gazeline nazire yazmıştır. Şeyhülislam Yahyâ (ö. 1644), Şeyhülislam Bahâyî (ö. 1653-54) ve Nâilî (ö. 1666)'nin gazelleriyle nazire ilişkisi olan gazelleri vardır. Hangisinin zemin hangisinin nazire olduğunu söylemek güçtür. İsmetî (ö.1665) ve Reşkî (ö.1696-97)'nin onun gazellerine nazire yazmış olmaları şiiirlerinin beğenildiğini gösterir.⁹ Ölümünden yaklaşık yüz yıl sonra yazılmış olan bir şiiir mecmuasında¹⁰ 30'dan fazla şiiirin bulunması onun bir divan veya divançesi olduğunu düşündürmektedir.

Sonuç

Şair biyografileri hazırlanırken ilk kaynaktan başlayarak bütün kaynaklar tenkit süzgecinden geçirilmelidir. Şuara tezkireleri yanında, varsa sicil defterleri, vakıf kayıtları ve dönemin tarih kaynakları da kullanılmalıdır.

Şairin varsa kasideleri, tarih kıtaları, kendi yazdığı ve kendisine yazılan nazireler hayatı hakkında önemli bilgiler içerir. Bu bilgilerin iyi değerlendirilmesi gerekir.

Şiiir mecmuaları, eseri günümüze kadar gelmemiş birçok şairin şiiirlerinden beyitler, kıtalar ve gazeller içermektedir. Şiiir mecmuaların taranmasıyla şairin hayatı ve şiiiri hakkında daha doğru bilgilere ulaşmak mümkün olacaktır.

Aynı mahlası kullanan şairlerin, eğer eserleri günümüze kadar ulaşmamışsa, şiiir mecmualarındaki şiiirleri birbirine karıştırılmaktadır. Özellikle bu mahlasta öne çıkmış bir şair varsa diğer şairlerin şiiirleri ona mal edilebilmektedir. Bu şiiirler dil ve üslup açısından dikkatle incelenmelidir.

Kaynakça

- Açıkgöz, N. (2017). *Riyâzî, Riyâzu's-Şu'arâ (Tezkiretü's-Şu'arâ)*, Ankara: KTB. Yay. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/54137,540229>
- Akbayar, N. (hzl.) (1996). *Mehmed Süreyyâ Sicill-i Osmanî*, C. IV. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Ali Enver, (1309/1893-94). *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul: Âlem Matbaası.
- Canım, R. (hzl.) (2000). *Latîfî, Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Ankara: AKM Yay.
- Dikmen, H. (1991), *Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, Tez no: 17116.

⁹ Derviş İsa Piri'nin şiiirleri ve nazireler ayrı bir makale halinde yayınlanacağından burada verilmemiştir.

¹⁰ Bu mecmuada 16, 17 ve 18. yüzyıl divan şairlerinden seçilmiş şiiirler yer almaktadır. Mecmuanın yazılış tarihi belli değildir. Mecmuada Nedim'in (ö. 1730) şiiirleri verilirken ondan "merhûm" diye bahsedilmesi, Koca Ragıp Paşa'nın (ö. 1763) şiiirinin bulunması, 1730 yılından sonra yazıldığını göstermektedir.

- Eliaçık, M. (2013). *Hocazâde Şeyhülislâm Ebu Said Mehmed Efendi Ve Manzum Fetvâları*, Tarih Okulu Dergisi (TOD) Aralık 2013, 6, XVI: ss. 339-350.
- Erdem, S. (hızl.) (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâsı (İnceleme-Tenkitledi Metin-İndeks-Sözlük)*, Ankara: AKM Yay.
- Eyduran, A. S. (hızl.) (2017). *Beyânî, Tezkîretü's-Şu'arâ*, Ankara: KTB. Yay. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55835>.
- Eyduran, A. S. (hızl.) (2017). *Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkîretü's-Şu'arâ*, Ankara: KTB. Yay. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55834>.
- Genç, İ. (2000). *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyeye*, Ankara: AKM Yay.
- İbnülemin Mahmûd Kemâl, (hızl.) (1928). *Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- İnce, A. (hızl.) (2005). *Sâlim Efendi, Tezkîretü's-Şu'arâ*. Ankara: AKM Yay.
- İpekten, H., Kut, G., İsen, M., Ayan, H., Karabey, T. (hızl.) (2017). *Heşt Bihîşt, Sehi Bey*, Ankara: KTB yay. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56165>.
- İpekten, H., İsen, M., Toparlı, R., Okçu, N., Karabey T. (1988), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: KTB Yay.
- Kaf-zâde Fâ'izî, *Zübdetü'l-Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_B0011, vr. 76a.
- Kaplan, Y. (2014). *Remzî/Pîri, Pîri Mehmed Paşa*, Türk Edebiyat İsimler Sözlüğü, Ankara. Erişim adresi: <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/>
- Kesik, B. (2014). *Pîri, Şeyhzâde Hacı Pîri Efendi*, Türk Edebiyat İsimler Sözlüğü, Ankara. Erişim adresi: <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/>
- Kılıç, F. (hızl.) (2010). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ-İnceleme - Metin*. (III Cilt), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Ens. Yay.
- Kurnaz, C. ve Tatçı M. (hızl.) (2001). *Mehmed Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, C. I. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Kurt, Y. (2007). *Pîri Mehmed Paşa, Ramazanoğlu*, TDV İslâm Ansiklopedisi. C. XXXIV. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 280-81.
- Kurtoğlu, O. (2014). *Pîri, Mehmed*, Türk Edebiyat İsimler Sözlüğü, Ankara. Erişim adresi: <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/>
- Küçükdağ, Y. (2007). *"Pîri Mehmed Paşa"*. TDV İslâm Ansiklopedisi. C. 34. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 280-81.
- Mehmet Tahir, (1333). *Osmanlı Müellifleri*, C. II. İstanbul: Matba'a-i Âmire.
- Nev'î-zâde Atâyî, (1268/1852). *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şekâ'ik*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Oğraş, R. (hızl.) (2018). *Esad Mehmed Efendi, Bağçe-i Safâ-endüz*, Ankara: KTY yay. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59393>.
- Solmaz, S. (2005), *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*, Ankara: AKM. yay.
- Şemseddin Sâmi (1314). *Kâmûsu'l-Âlâm*, (VI Cilt), İstanbul: Mihran Matbaası.
- Tuğluk, H. İ. (2014). *Pîri, Derviş İsa Pîri Dede*, Türk Edebiyat İsimler Sözlüğü, Ankara. Erişim adresi: <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/>
- Yılmaz, K. H. (2014a). *Pîri, Ramanzâde Pîri Paşa*, Türk Edebiyat İsimler Sözlüğü, Ankara. Erişim adresi: <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/>
- Yılmaz, K. H. (2014b). *Pîri, Pir Ahmed Efendi*, Türk Edebiyat İsimler Sözlüğü, Ankara. Erişim adresi: <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/>